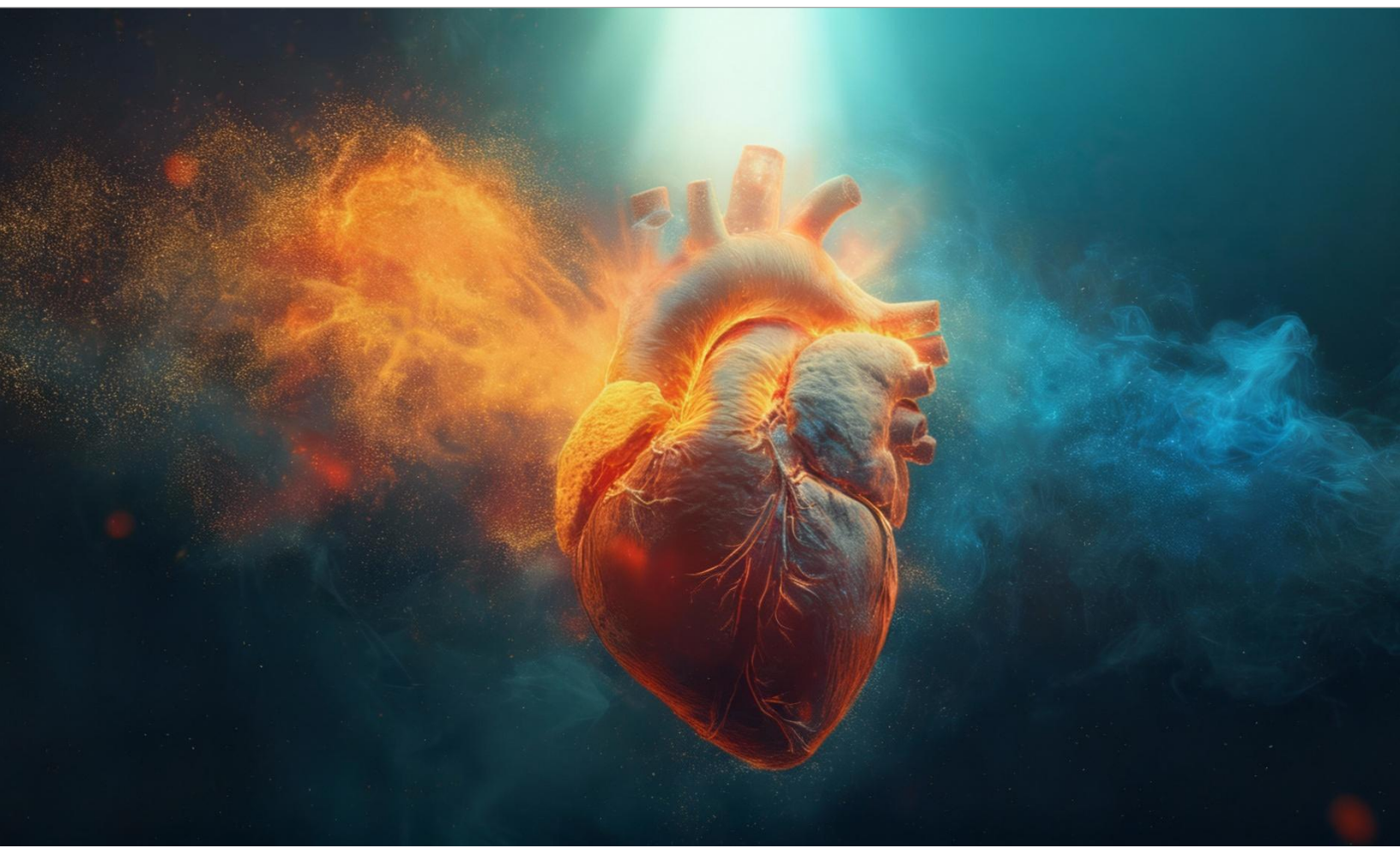




قواعدی در فقه قلوب (۲)

دل اگر از چیزی پر شود، گنجایش غیر آن را نخواهد داشت

دکتر صالح بن عبدالعزیز سندی



قواعدی در فقه قلوب | دل اگر از چیزی پر شود، گنجایش غیر آن را نخواهد داشت |

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قواعدی در فقه قلوب | دل اگر از چیزی پر شود، گنجایش غیر آن را نخواهد داشت |

دل اگر از چیزی پر شود، گنجایش غیر آن را نخواهد داشت^۱

دل تنها یک سو دارد؛ بنابراین اگر به سویی مایل شود، به سوی دیگر مایل نخواهد شد؛ چنان که خداوند متعال فرموده است: **مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهِ** [احزاب: ۴] (الله برای هیچ مردی در درونش دو دل ننهاده است).

پس به هر اندازه که دغدغه، اراده و محبت وارد دل شود: همان قدر از دغدغه، خواست و محبت مقابلش خارج می‌شود. زیرا دل تنها یک ظرف است و نوشیدنی‌ها بسیارند؛ پس هر شربتی که آن را پر کند، دیگر جایی برای غیرش

^۱ نگاه کنید به: مدارج السالکین ۱/ ۱۷۱ و ۳/ ۳۴۹، و روضة المحبین ۲۸۸، و طریق الهجرتین ۱۸، و شفاء العلیل ۱۰۷، و جامع المسائل ابن تیمیة - المجموعه السابعة ۱/ ۱۶۲.

قواعدی در فقه قلوب | دل اگر از چیزی پر شود، گنجایش غیر آن را نخواهد داشت |

نمی‌ماند. این ظرف تنها زمانی از برترین نوشیدنی‌ها پر می‌شود که خالی باشد؛ اما اگر با چیزی پر شده و اشغال باشد، نوشیدنی تازه در آن جای نمی‌گیرد مگر آنکه آنچه در آن است خارج شود و جایش را به آن بدهد.

چنان که شاعر گوید: آن که دائم در جستجوست، در هیچ منزل و آبشخوری ساکن نمی‌شود، مگر آنکه آنجا را [از اغیار] خالی یابد.

بنابراین؛ بنده دو دل ندارد که با یکی الله را اطاعت کند، پیرو فرمانش باشد و بر او توکل نماید، و دیگری را به غیر الله بسپارد؛ بلکه آنجا جزیک دل نیست؛ در نتیجه اگر در توکل و محبت و تقوا، پروردگارش را یگانه نداند [و دل را خاص او نکند]، ناچار به سوی غیر او منحرف خواهد شد.

هرگاه دل به الله مشغول باشد و درباره حق بیندیشد و در دانشی فکر کند که او را به خدا نزدیک می‌کند، درست در جای خود قرار گرفته است؛ چرا که در اصل برای همین آفریده شده. اما اگر متوجه شناخت خدا نشود و حق را

قواعدی در فقه قلوب | دل اگر از چیزی پر شود، گنجایش غیر آن را نخواهد داشت |

در نیابد، پروردگارش را فراموش کرده و در جایگاه اصلی‌اش قرار نگرفته، بلکه ضایع شده است!

جالب اینجاست که با وجود این، چنین دلی بیکار و خالی نمی‌ماند؛ بلکه مدام در دره‌های افکار و بیابان‌های آرزو سرگردان است، و این واقعاً عجیب است! پاک و منزّه است پروردگارِ عزیز و حکیم ما.

انسان تنها زمانی متوجه این وضعیت می‌شود که به سوی حق بازگردد؛ یا در همین دنیا هنگام توبه و بازگشت، و یا وقتی که راهی آخرت می‌شود. آنجاست که می‌فهمد حالش چقدر بد بوده و دلش چقدر از راه حق دور افتاده است.

خلاصه اینکه: هر چه غیر حق باشد، باطل است؛ بنابراین اگر دل در مسیر حق نباشد، چیزی جز باطل برایش نمی‌ماند.

اگر دل به حق و علم و یاد خدا رو کند و از غیر آن روی گرداند، بر آیین حنیفِ ابراهیم علیه السلام است. «حَنَف» یعنی: مایل شدن و روی گرداندن از چیزی

قواعدی در فقه قلوب | دل اگر از چیزی پر شود، گنجایش غیر آن را نخواهد داشت |

برای روی آوردن به چیزی دیگر؛ بنابراین دینِ حنیف یعنی روی آوردن به خدای یگانه و دوری از هر چه غیر اوست. صاحب چنین دلی، باطنش با بندگی آباد شده و از اخلاق پست پاک گشته است. او بنده‌ای خالص برای پروردگارش شده؛ با تمام روح، قلب، عقل و اعضایش. اگر حرف می‌زند به یاری الله است، اگر لب می‌گشاید از جانب الله است، و اگر کاری می‌کند به فرمان الله است. او در هر حال و هر لحظه: برای خدا و با خداست.

اینجا باید به دو نکته توجه کرد:

اول: از آنجا که قلب جایگاه شناخت، نیت، محبت و بازگشت به سوی خداست، و این‌ها تنها زمانی وارد قلب می‌شوند که گنجایش آن‌ها را داشته باشد؛ بنابراین هرگاه الله بخواهد بنده‌اش را هدایت کند، سینه او را وسعت می‌بخشد و گشاده می‌کند؛ در نتیجه آن حقایق وارد دل شده و در آن آرام می‌گیرند. اما اگر گمراهی‌اش را بخواهد، سینه‌اش را تنگ و بسیار فشرده

قواعدی در فقه قلوب | دل اگر از چیزی پر شود، گنجایش غیر آن را نخواهد داشت |

می‌سازد؛ آن‌چنان که هدایت جایی برای ورود نمی‌یابد؛ پس از او رو می‌گرداند و در وجودش ساکن نمی‌شود.

هر ظرف تهی وقتی چیزی درونش جای گیرد، فضایش تنگ می‌شود و هرچه در آن بریزند، پرت‌تر می‌گردد؛ مگر قلب نرم؛ که هرچه از ایمان و علم در آن بریزند، گشاده‌تر و وسیع‌تر می‌شود. و این از نشانه‌های قدرت پروردگار متعال است. پس گشایش دل و سینه از بزرگترین نعمت‌ها، و تنگی آن از بزرگترین بلاهاست!

دل برای دانش و ایمان، همچون ظرف است برای آب، و بستر رودخانه برای سیل. چنان‌که الله متعال فرموده است: **﴿أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا﴾** [رعد: ۱۷] (از آسمان آبی فرو فرستاد، پس رودخانه‌هایی به اندازه گنجایش خود روان شدند).

قواعدی در فقه قلوب | دل اگر از چیزی پر شود، گنجایش غیر آن را نخواهد داشت |

و پیامبر ﷺ فرمودند: «داستان هدایت و دانشی که الله مرا بدان مبعوث کرده، مثل بارانی است که به زمینی می‌رسد؛ بخشی از آن زمین پاک و نیکوست که آب را می‌پذیرد و گیاه و سبزه فراوان می‌رویانند»!

شیخ الاسلام ابن تیمیه می‌گوید: «از یکی از گذشتگان به ما رسیده است که گفت: «دل‌ها ظرف‌های الله در زمین او هستند، و محبوب‌ترین آن‌ها نزد الله متعال: نازک‌ترین و صاف‌ترین آن‌هاست». و این مثالی نیکوست؛ زیرا اگر دل نازک و رقیق باشد، پذیرش دانش برایش آسان است و علم در آن ریشه دوانده، ثابت می‌شود و اثر می‌گذارد. اما اگر سخت باشد، پذیرش دانش برایش دشوار است. البته در کنار این، ناچار باید پاک و سالم باشد تا علم در آن رشد کند و میوه‌ای پاکیزه دهد؛ وگرنه اگر دانش را بپذیرد اما در آن کدورت و پلیدی باشد، آن دانش را تباه می‌سازد. این درست مانند علف‌های هرز در

^۱ به روایت بخاری ۷۹، و مسلم ۲۲۸۲، و لفظ حدیث از بخاری است.

قواعدی در فقه قلوب | دل اگر از چیزی پر شود، گنجایش غیر آن را نخواهد داشت |

کشتزار است؛ اگر مانع رویش دانه نشوند، جلوی رشد و بالندگی آن را می‌گیرند. و این برای صاحبان بصیرت آشکار است^۱!

دوم: هرگاه انسان تمام توجهش را به چیزی معطوف کند، آن چیز مانع دیدن غیر آن می‌شود.

هرگاه دل به چیزی رو کند، به اندازه شدت کشش به آن چیز و روی گردانی از [حق]، از غیر آن غافل می‌شود.

اگر دل مشغول فتنه‌های دنیا و خواهش‌های نفس شود و این‌ها بر آن چیره گردند، حق آن ضایع شده و نگاه درست را از دست می‌دهد. حکایت او در این حالت، حکایت چشمی است که به زمین دوخته شده و نمی‌تواند پیش رویش را ببیند، یا چشمی که خاشاکی در آن رفته و دیدن اشیا برایش ممکن نیست.

^۱مجموع الفتاوی ۹/ ۳۱۵.

قواعدی در فقه قلوب | دل اگر از چیزی پر شود، گنجایش غیر آن را نخواهد داشت |

هر که خواهان صفای دل و اصلاح آن است، باید الله را بر هوس‌هایش ترجیح دهد؛ زیرا دلهای وابسته به شهوات و شبهات، درست به اندازه وابستگی‌شان، از الله دور و در حجابند.

کمالِ محبت آن است که بنده با تمام وجود پروردگار عزوجل را دوست بدارد؛ تا وقتی که به غیر او توجه دارد، یعنی گوشه‌ای از دلش مشغول دیگری است!

پس به هر میزان که دل مشغول غیر الله شود: از محبت الله در آن کاسته می‌شود.

وقتی پیامبر ﷺ فرموده است: «فرشتگان به خانه‌ای که در آن سگ یا تصویری باشد وارد نمی‌شوند»، یعنی فرشتگان بزرگوار از ورود به خانه و اتاق [آلوده] دوری می‌کنند؛ پس چگونه ممکن است معرفت الله عزوجل، محبت او و شیرینی یاد و انس با قُرب او، وارد دلی شود که پر از سگ‌های شهوت و تصویرهای آن است؟!

^۱ به روایت بخاری ۳۳۲۲، و مسلم ۲۱۰۶.

قواعدی در فقه قلوب | دل اگر از چیزی پر شود، گنجایش غیر آن را نخواهد داشت |

اگر پاکی لباس و بدن شرط درستی نماز است و چنانچه در آن خللی باشد نماز باطل می‌شود؛ پس چگونه خواهد بود وضع دلی که پلید است و صاحبش آن را پاک نکرده؟ او چگونه از نمازش بهره می‌برد؟! مگر پاکی ظاهر چیزی جز تکمیل‌کننده پاکی باطن است؟!

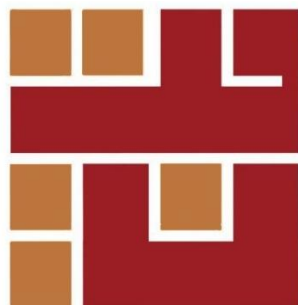
اگر رو کردن به قبله شرط درستی نماز است؛ پس چه امیدی است به نماز کسی که با دلش به سوی پروردگار قبله و بدن رو نمی‌کند؟ بدنش به سوی کعبه است، اما دلش متوجه غیر پروردگار کعبه!

در حدیث حارث اشعری رضی الله عنه از پیامبر ﷺ آمده است که فرمودند: «هرگاه نماز می‌گزارید، به این سو و آن سو ننگرید؛ زیرا الله تا زمانی که بنده روی برنگرداند، روی خود را در برابر روی بنده در نمازش قرار می‌دهد».^۲

^۱ نگا: مدارج السالکین ۳۹۱/۲.

^۲ به روایت ترمذی ۲۸۶۳.

قواعدی در فقه قلوب | دل اگر از چیزی پر شود، گنجایش غیر آن را نخواهد داشت |



مرکز مطالعات متین

www.MatinStudies.com

t.me/MatinStudies

facebook.com/MatinStudies

Instagram.com/Matinstudies

X.com/Matinstudies